Облікова картка дисертації

I. Загальні відомості

Державний обліковий номер: 0824U001623

Особливі позначки: відкрита

Дата реєстрації: 19-04-2024

Статус: Захищена

Реквізити наказу МОН / наказу закладу:

II. Відомості про здобувача

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Дементєєва Яна Юріївна

2. Yana Y. Dementieieva

Кваліфікація:

Ідентифікатор ORCID ID: Не застосовується

Вид дисертації: доктор філософії

Аспірантура/Докторантура: так

Шифр наукової спеціальності: 091

Назва наукової спеціальності: Біологія

Галузь / галузі знань: біологія

Освітньо-наукова програма зі спеціальності: Біологія

Дата захисту: 28-12-2023

Спеціальність за освітою: 091 Біологія

Місце роботи здобувача:

Код за ЄДРПОУ:

Місцезнаходження:

Форма власності:

Сфера управління:

Ідентифікатор ROR: Не застосовується

III. Відомості про організацію, де відбувся захист

Шифр спеціалізованої вченої ради (разової спеціалізованої вченої ради): ДФ 091.48.23

Повне найменування юридичної особи: Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Код за ЄДРПОУ: 02125585

Місцезнаходження: вул. Алчевських, буд. 29, Харків, Харківський р-н., 61002, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

IV. Відомості про підприємство, установу, організацію, в якій було виконано дисертацію

Повне найменування юридичної особи: Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Код за ЄДРПОУ: 02125585

Місцезнаходження: вул. Алчевських, буд. 29, Харків, Харківський р-н., 61002, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

V. Відомості про дисертацію

Мова дисертації: Українська

Коди тематичних рубрик: 34.33.37

Тема дисертації:

1. Орнітофауна як структурно-функціональний елемент полігонів та звалищ твердих побутових відходів в Харківській області

2. Avifauna as a structural and functional element of landfills and solid waste areas in the Kharkiv region

Реферат/анотація:

1. Дисертаційна робота присвячена вивченню орнітофауни полігонів та звалищ побутових відходів Харківської області. Птахи є структурнофункціональним елементом цих техногенних територій та утворюють складну систему взаємозв'язків між собою та середовищем. Поглиблене вивчення цих процесів є важливою складовою формування ефективної концепції відновлення ландшафтів, збереження біорізноманіття та створення сприятливого епідеміологічного і соціально-економічного стану області. Авторкою вперше досліджено орнітофауну полігонів відходів в Східній Україні, виокремлено основні чинники приваблення птахів, окреслено місце полігонів Харківської області в комплексі полігонів світу, виявлено аспект орнітохорії загалом і ризики переносу птахами полігонів патогенів у населені пункти до людей та свійських тварин. У процесі виконання роботи було досліджено 7 полігонів Харківської області

протягом 2019-2023 року. За результатами проведеної роботи інвентаризовано 74 види з 49 родів, 27 родин та 12 рядів птахів, з яких більше половини використовують полігони у важливі фенологічні періоди, а також за складних погодних умов, міграції та ін. Статистичний аналіз показав, що видовий склад неоднорідний і характеризується високим ступенем домінування. До домінантів віднесено 7 видів птахів, які відвідують полігони відходів групами від 200 до 3000 особин – Corvus frugilegus, Corvus monedula, Sturnus vulgaris, Larus cachinnans, Chroicocephalus ridibundus, Columba livia, Passer montanus. Загалом за відносною чисельністю стан орнітофауни полігонів наступний: чисельних видів (до 10 зустрічей) 29 (37%), звичайних 19 (25%), масових (більше 10 зустрічей) – 7 (11%). Рідкісних, дуже рідкісних та не чисельних загалом 19 видів (27%). Протягом року полігон використовують різні групи птахів. Так гніздовими є – 23 види (33%), осілими – 13 (17%), пролітними – 12 (17%), блукаючими – 10 (14%), 7 видів (10 %) – зрідка залітними та 4 (9%) – види, які виключно зимують на територіях полігонів. За топічними групами орнітофауна полігонів утворена головним чином дендрофільними видами – 40 (54%), на лімнофілів припадає 13 (18%), склерофілів – 12 (16%), а найменше кампофілів – 9 (12%), попри характерні риси полігону як великого відкритого простору із різнотрав'ям. За типом фауни найбільш представлені на полігонах пустельно-гірські 12 (18%) та лісостепові 12 (18%) види, неморальні та прадавньо-неморальні становлять 9 (13%) та 8 (12%), пустельно-степові – 6 (9%), тропічні – 6 (9%), лиманні – 5 (7%), прадавні лісостепові – 4 (6%), алювіальні – 2 (3%), субсередземноморські – 2 (3%), гірсько-тайгові –1 (1%), північно-тайгові – 1 (1%), бореальні – відсутні. Серед зареєстрованих під охороною знаходяться 22 види птахів, три з яких у Червоній книзі України (Circus cyaneus, Columba oenas, Milvus migrans). А також іншими конвенціями – Бернська та Боннська, Угода про охорону афро-євразійських мігруючих водно-болотних птахів (AEWA), Директива ЄС про захист диких птахів, Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES), Перелік видів птахів особливої Європейської уваги, а також деякими регіональними червоними списками України. До цих видів належать: Ciconia ciconia, Cygnus olor, Buteo buteo, Columba palumbus, Acrocephalus schoenobaenus, Sylvia atricapilla, Sylvia nisoria, Phylloscopus collybita, Phylloscopus trochilus, Motacilla flava, Phoenicurus ochruros, Oenanthe oenanthe, Luscinia luscinia, Luscinia svecica, Saxicola rubetra, Muscicapa striata, Lanius collurio, Lanius minor. Визначено динаміку видового складу протягом доби, яка залежить від тривалості дня, опадів, сезонних потреб птахів та звичок окремих видів. Критично важливим полігон стає в зимовий період, а також під час гніздування. Деякі об'єкти полігону інколи є плацдармами для передночівельних зборів, відпочинкових точок міграційних шляхів тощо. Головний ресурс для птахів, яким збагачені території для скидання відходів – кормовий, а тому тут представлені усі трофічні групи: ентомофаги 41 (46%), фітофаги 19 (21%), поліфаги 17 (19%), зоофаги 12 (13%) та падальники 1 (1%). Для системного аналізу трофічних ланцюгів запропоновано зважати на аспект перебування птахів на полігонах – притаманні територіям види, що пристосувалися до змін, та нові адаптовані користувачі території кормового ресурсу. Встановлено, що більша частина рослинного покриву полігонів представлена рудерантами, що приваблюють фітофагів, а герпетобіонтна ентомофауна є джерелом корму для комахоїдних. Дрібні тварини, в тому числі птахи стають жертвами хижаків, а поліфаги та падальники активно задіяні в кормодобуванні серед відходів і залучають інші компоненти живлення. Між собою видовий склад птахів Харківських полігонів відрізнявся перш за все кількісними показниками тих чи інших видів. Коефіцієнт Жаккара коливався в межах 0,50 – 0,79. Основні домінанти притаманні для всіх досліджених полігонів.

2. The dissertation is detailed research of the avifauna on the landfills and household waste dumps in Kharkiv region. Birds are an important element of the landfill ecosystem and form a complex system of interconnections between themselves and the environment. An in-depth study of these processes is an important component of the formation of a competent concept of landscape restoration, biodiversity conservation, and creation of a favorable epidemiological and socio-economic situation in the region. The author first studied the avifauna of landfills in Eastern Ukraine, were identified the main factors of bird attraction, was compared the species composition of birds in the Kharkiv region and in the world, was revealed the aspect of bird transmission of plants and pathogens to humans and domestic animals. In the course of the work, seven landfills in the Kharkiv region were studied during 2019-2023. Based on the results of the research, 74 species from 56 genera, 26 families and 11 orders of birds

were registered, of which more than half use the landfills during important phenological periods, as well as in difficult weather conditions, migration, etc. The species composition is heterogeneous and characterized by a high degree of dominance. 7 dominant bird species visit landfills in groups of 200 to 3000 individuals - Corvus frugilegus, Corvus monedula, Sturnus vulgaris, Larus cachinnans, Chroicocephalus ridibundus, Columba livia, Passer montanus. In general, in terms of relative abundance, the status of the landfill bird fauna is as follows: Numerous (up to 10 sightings) and ordinary species account for 29 (37%) and 19 (25%) respectively, and abundance (more than 10 sightings) - 7 (11%). Rare, very rare, and low-number species total 19 (27%). Different groups of birds use the landfill throughout the year: 23 (33%) are nesting birds, 13 (17%) are sedentary, 12 (17%) are migratory, 10 (14%) are wandering, 7 (10%) are vagrant species, and 4 (9%) are species that exclusively winter at the landfill. According to topical groups, the landfill bird fauna is formed mainly by dendrophilous species - 40 (54%), limnophiles account for 13 (18%), sclerophiles - 12 (16%), and the least campophiles - 9 (12%), despite the characteristic features of the landfill as a large open space with grasses. In terms of fauna type, the most represented species at the sites are desertmountainous 12 (18%) and forest-steppe 12 (18%), immoral and ancient immoral are 9 (13%) and 8 (12%), and desert-steppe 6 (9%), tropical - 6 (9%), estuarine - 5 (7%), ancient forest-steppe - 4 (6%), alluvial - 2 (3%), sub-mediterranean - 2 (3%), mountain-taiga - 1 (1%), northern taiga - 1 (1%), boreal - absent. Among these birds, there are also those under protection, in particular in the Red Data Book of Ukraine (Circus cyaneus, Columba oenas, Milvus migrans). They are also listed in a number of conventions, including the Bern and the Bonn Conventions, the Agreement on the Conservation of African-Eurasian Migratory Waterbirds, the EU Wildlife Directive, the CITES Convention, the European Bird Species of Concern and a number of regional red lists in Ukraine. These species include: Ciconia ciconia, Cygnus olor, Buteo buteo, Columba palumbus, Acrocephalus schoenobaenus, Sylvia atricapilla, Sylvia nisoria, Phylloscopus collybita, Phylloscopus trochilus, Motacilla flava, Phoenicurus ochruros, Oenanthe oenanthe, Luscinia luscinia, Luscinia svecica, Saxicola rubetra, Muscicapa striata, Lanius collurio, Lanius minor. We also determined the dynamics of species composition during the day, which depends on the length of the day, precipitation, seasonal needs of birds and habits of individual species. The landfill becomes critically important in winter and during nesting. Some landfill facilities sometimes serve as sites for preroosting gatherings, resting points along migration routes, etc. The main resource for birds in the areas of waste dumping is food, and therefore all trophic groups are represented here: insectivorous 41 (46%), herbivorous 19 (21%), omnivores 17 (19%), prey 12 (13%) and scavenger 1 (1%). For a systematic analysis of trophic chains, it is proposed to take into account the aspect of birds staying at the landfills - the inherent species that have adapted to changes and new adapted users of the territory of the food resource. It has been established that most of the landfill vegetation is represented by ruderal species that attract phytophagous, and the herpetobiont entomofauna attract insectivores. Small animals, including birds, fall victim to predators, while polyphagous and saprophagous are foraging among waste and attract other food components. The species composition of Kharkiv landfills differed from each other primarily in the quantitative indicators of certain species. The Jaccard coefficient ranged from 0.50 to 0.79. The main dominants are common to all the studied landfills.

Державний реєстраційний номер ДіР:

Пріоритетний напрям розвитку науки і техніки: Фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави

Стратегічний пріоритетний напрям інноваційної діяльності: Не застосовується

Підсумки дослідження: Теоретичне узагальнення і вирішення важливої наукової проблеми

Публікації:

- Дементєева Я. Ю. (2021) Орнітофауна полігонів твердих побутових відходів міста Харкова. Вісник Черкаського університету. 1: 26-36.

- Дементєєва Я. Ю. (2022). Зимова орнітофауна полігонів твердих побутових відходів Харківської області, Україна. Біорізноманіття, екологія та експериментальна біологія, 24(1): 12-24.
- Dementieieva Y. Y., Muzyka N., Muzyka D., Chaplygina, A. B. (2022). Antibiotic resistance of bacterial cultures isolated from the feral pigeon (Columba livia) and starling (Sturnus vulgaris) at a solid waste landfill. Regulatory Mechanisms in Biosystems, 13(4): 443-448.
- Dementieieva Y. Y., Chaplygina A. B., Kratenko R. I. (2023). Species composition of bird assemblages on waste landfills in Kharkov Region. Ornis Hungarica, 31(1): 48–61.

Наукова (науково-технічна) продукція:

Соціально-економічна спрямованість:

Охоронні документи на ОПІВ:

Впровадження результатів дисертації: Впроваджено

Зв'язок з науковими темами:

VI. Відомості про наукового керівника/керівників (консультанта)

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Чаплигіна Анжела Борисівна

2. Anzhela B. Chaplygina

Кваліфікація: д. б. н., професор, 03.00.16

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0002-3574-5120

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Код за ЄДРПОУ: 02125585

Місцезнаходження: вул. Алчевських, буд. 29, Харків, Харківський р-н., 61002, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

VII. Відомості про офіційних опонентів та рецензентів

Офіційні опоненти

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Пономаренко Олександр Леонідович

2. Oleksandr L. Ponomarenko

Кваліфікація: к.б.н., доц., 03.00.16

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0002-2417-4510

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Код за ЄДРПОУ: 02066747

Місцезнаходження: проспект Науки, буд. 72, Дніпро, Дніпровський р-н., 49045, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Шупова Тетяна Віталіївна
2. Tatiana V. Shupova

Кваліфікація: к. б. н., старший науковий співробітник, 03.00.16

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0002-2829-8633

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Інститут агроекології і природокористування Національної академії аграрних наук України

Код за ЄДРПОУ: 13722479

Місцезнаходження: вул. Метрологічна, буд. 12, Київ, 03143, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Національна академія аграрних наук України

Ідентифікатор ROR:

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Бокотей Андрій Андрійович
2. Andriy A. Bokotey

Кваліфікація: д. б. н., професор, 03.00.08

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0003-4626-9585

Додаткова інформація: Scopus Author ID: 6506334962; https://scholar.google.com/citations?hl=uk&user=7GrgZawAAAAJ

Повне найменування юридичної особи: Львівський національний університет імені Івана Франка

Код за ЄДРПОУ: 02070987

Місцезнаходження: вул. Університетська, буд. 1, Львів, 79000, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

Рецензенти

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Ликова Ірина Олександрівна

2. Iryna O. Lykova

Кваліфікація: к. б. н., доц., 03.00.08

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0003-1347-2077

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Код за ЄДРПОУ: 02125585

Місцезнаходження: вул. Алчевських, буд. 29, Харків, Харківський р-н., 61002, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

VIII. Заключні відомості

Власне Прізвище Ім'я По-батькові голови ради	Маркіна Тетяна Юріївна
Власне Прізвище Ім'я По-батькові головуючого на засіданні	Маркіна Тетяна Юріївна
Відповідальний за підготовку облікових документів	Новолокін Антон Володимирович
Реєстратор	УкрІНТЕІ
Керівник відділу УкрІНТЕІ, що є відповідальним за реєстрацію наукової діяльності	Юрченко Тетяна Анатоліївна